

ВПЛИВ ФІТОРЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗАЛІЗОРУДНИХ ВІДВАЛІВ НА СЕЗОННІ ФЛУКТУАЦІЇ КІЛЬКІСНОГО ТА СТРУКТУРНОГО СКЛАДУ УГРУПОВАННЯ СТРЕПТОМІЦЕТІВ

*Наведено результати дослідження впливу фіторекультивациї залізорудних відвалів з використанням деревних рослин (*Robinia pseudoacacia* L., *Pinus pallasiana* D. Don.) і трав'янистої рослинності на кількісний та структурний склад угруповання стрептоміцетів. Показано, що за чисельним складом амілолітичних мікроорганізмів та, зокрема, стрептоміцетів найвищі показники має едафотоп відвалу з насадженнями *Robinia pseudoacacia*, що підтверджується збільшенням майже в 2,5 разу видового багатства угруповання стрептоміцетів порівняно з іншими ділянками.*

Ключові слова: технозем, фіторекультивация, стрептоміцети, біорізноманіття.

Інтенсивний видобуток і переробка корисних копалин у Криворізькому залізорудному басейні та діяльність підприємств гірничорудної промисловості призводять до підтоплення територій, створення відвалів, териконів, кар'єрів та інших новоутворень, що зумовлює глобальні зміни характеру і темпів природних процесів, порушення структурної та функціональної організації біогеоценозів [5, 6, 8, 11, 14].

Позитивний вплив рослинності на формування мікробних угруповань у техногенно-порушених ґрунтах зазначає В. Marska et al. [18]. Вона встановила, зокрема, поліпшення структури мікробоценозу верхнього шару фосфогіпсових відвалів. Л.В. Єстеревська зі співавт. виявили, що рослинний покрив активно впливає на ґрунтотворний процес через збалансування структури і підвищення функціональної активності мікробних угруповань. Збільшується загальна біомаса мікробного ценозу, показник оліготрофності знижується втриє (в породах він становить 1000 з переважаанням оліготрофів зі слабким метаболізмом). Збільшується кількість грибів, актиноміцетів, бактерій, які засвоюють азот з органічних сполук і

виконують первинну деструкцію рослинного матеріалу вищих рослин [4]. Дослідженнями І.Х. Узбека також показано, що вік відвалу та формування рослинного покриву значно впливають на пул мікроорганізмів у цих ґрунтах. Культурфітоценози сприяють збільшенню кількості мікроорганізмів у верхніх шарах едафотопів і стабілізації конструкції мікробного ценозу відповідно до фізико-хімічних властивостей техноземів [15–17]. Аналогічні дані щодо збільшення біомаси мікроорганізмів під впливом листяного опаду деревних рослин отримали Z. Zheke і G. Zhihui [19].

Аналіз даних літератури виявив, що роль рослинного фактора у формуванні сталих угруповань стрептоміцетів у техноземах практично не вивчено, зокрема недостатньо досліджені флуктуації кількісного і таксономічного складу угруповання стрептоміцетів під різною рослинністю. Отримані результати сприятимуть створенню штучних рослинних насаджень з оптимальними умовами мінерального живлення рослин.

Дослідження проводили на відвалах Першотравневого кар'єру публічного акціонерного товариства «Північний гірничозбагачувальний комбінат» м. Кривий Ріг (ПАТ ПівнГЗК) навесні, влітку та восени 2009 р.

Пробна ділянка 1. Пласка берма свіжовідсипаного відвалу Першотравневого кар'єру.

Розріз № 1. Субстрат без ознак ґрунтоутворення. Суміш неогенових бурих глин, палевих лесоподібних суглинків, залістистих кварцитів, джеспілітів, роговиків, гематитових та магнетитових руд. Кам'янистість — 65–70 %.

Пробна ділянка 2. Пласка берма відвалу Першотравневого кар'єру, вік відсипки — 15–20 років. У рослинному покриві домінує *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka, *Senecio erucifolius* L., поодинокі *Gypsophila perfoliata* L., *Artemisia absinthium* L., *Melilotus officinalis* (L.) Desr., *Cirsium setosum* (Willd.) Besser ex M. Bieb., *Linaria genistifolia* (L.) Mill., проективне покриття — 85–100 %. Перехід від буркуново-полинної до пірйної стадії. Поверхня ґрунту вкрита фрагментарним калданом щільністю до 1 см.

Розріз № 2. Примітивний нерозвинений ґрунт на лесоподібних суглинках.

Н — 0–3 см. Сірий, зернисто-порошистий сухий, пухкий суглинистий, густо пронизаний коренями, перехід чіткий за кольором, структурою та щільністю. Бурхливо скипає від 10 % НСІ.

Р — брудно-палевий безструктурний карбонатний суглинок, пронизаний коренями. Простежений до глибини 30 см.

Ґрунтоутворення за дерновим типом (виражений дерновий гумусоаккумулятивний процес).

Пробна ділянка 3. Насадження *Robinia pseudoacacia* L. з проективним покриттям 55 % на першій бермі відвалу Першотравневого кар'єру. Пласка берма відсипана тальковими сланцями, кам'янистість становить 80 %. Тип лісорослинних умов — суглинок сланцевий (тальковий) сухий (СГсц 0–1). Тип світлової структури — напівсвітлений. Тип деревостану — 10 Аб, вік — 35 років, зімкнутість — 0,8, другого ступеня розвитку. В підліску — *Ligustrum vulgare* L., зімкнутість — 0,6. Трав'янистий покрив відсутній. Тип лісу — Rb, акацієвик

бирючиновий. Рівень антропогенної трансформації біогеоценозу (БГЦ) становить 8 балів, а екологічний стан — 7 балів [13]. БГЦ автономного типу.

Розріз № 3. Примітивний розвинутий фрагментарний ґрунт.

Н₀ — 0–4 см. Підстилка з двох шарів. Верхній більш потужний (3 см), складається з напіврозкладених листків, нижній — мульовий шар. Біомаса підстилки — (1227,43 ± 11,14) г/м².

Н — 0–12 см. Чорний з включеннями світлішого кольору, плямистість сягає 20%, суглинок сухуватий, кам'янистість — 50 %. Густо пронизаний корінням.

hP — 13–21 см. Сірий з включеннями світло-сірого кольору та зернами темних мінералів, суглинок сухуватий, кам'янистість — 65 %.

Р — глибше 21 см. Брудно-жовтий суглинок у проміжках між камінням середнього розміру.

Серед елементарних ґрунтоутворних процесів (ЕГП) переважають потужний гіпергенез сланців та гумусонагромадження за примітивним лісовим типом. Значною мірою виражені гуміфікація та мінералізація.

Пробна ділянка 4. Штучні насадження *Pinus pallasiana* D. Don. третього бонітету на першій бермі відвалу Першотравневого кар'єру. Плато з суглинистими ґрунтами, кам'янистість яких становить 15–20 %. Тип лісорослинних умов — суглинок сланцевий сухий (СГсц 0–1). Тип світлової структури — напівтіньовий. Тип деревостану — 10 Ск, вік — 35 років, зімкнутість — 0,6, другого ступеня розвитку. Рівень антропогенної трансформації БГЦ становить 8 балів, а екологічний стан — 7 балів [13]. БГЦ транзитно-автономні.

Розріз № 4. Примітивний розвинутий фрагментарний ґрунт.

Н₀ — 0–5 см. Підстилка з двох шарів. Верхній більш потужний (3 см), складається з малозміненої хвої, нижній — шар модеру утворений з майже чорних її фрагментів. Біомаса підстилки — (1231,52 ± 12,14) г/м².

Н — 0–12 см. Сірий з включеннями більш темного і світлого кольору, плямистість — 20 %, суглинок сухуватий, кам'янистість — 50 %. Густо пронизаний корінням.

НР — 13–21 см. Світло-сірий з включеннями сірого кольору та зернами темних мінералів, суглинок сухуватий, кам'янистість — 65 %.

Р — глибше 21 см. Брудно-жовтий суглинок у проміжках між великим камінням.

Серед ЕГП переважають гумусонагромадження за примітивним лісовим типом та мінералізація.

Відбір ґрунтових зразків проводили за загальноприйнятими методиками на глибині — 0–10; 10–20 та 20–30 см [7]. Для мікробіологічного посіву і виділення стрептоміцетів готували ґрунтову суспензію, яку висівали на тверде поживне середовище — крохмале-аміачний агар. Виділення чистої культури стрептоміцетів проводили чашечним методом виснажувального штриха з подальшим перенесенням культури з ізольованої колонії в пробірку [12].

Ідентифікацію мікроорганізмів роду *Streptomyces* проводили з використанням методичних вказівок [10], опису видів роду *Streptomyces* та комп'ютерної програми їхньої ідентифікації *StmId*, розробленої співробітниками Інституту мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України [1].

Аналіз структури угруповань стрептоміцетів проводили з використанням загальноприйнятих в екології критеріїв [2, 3, 9].

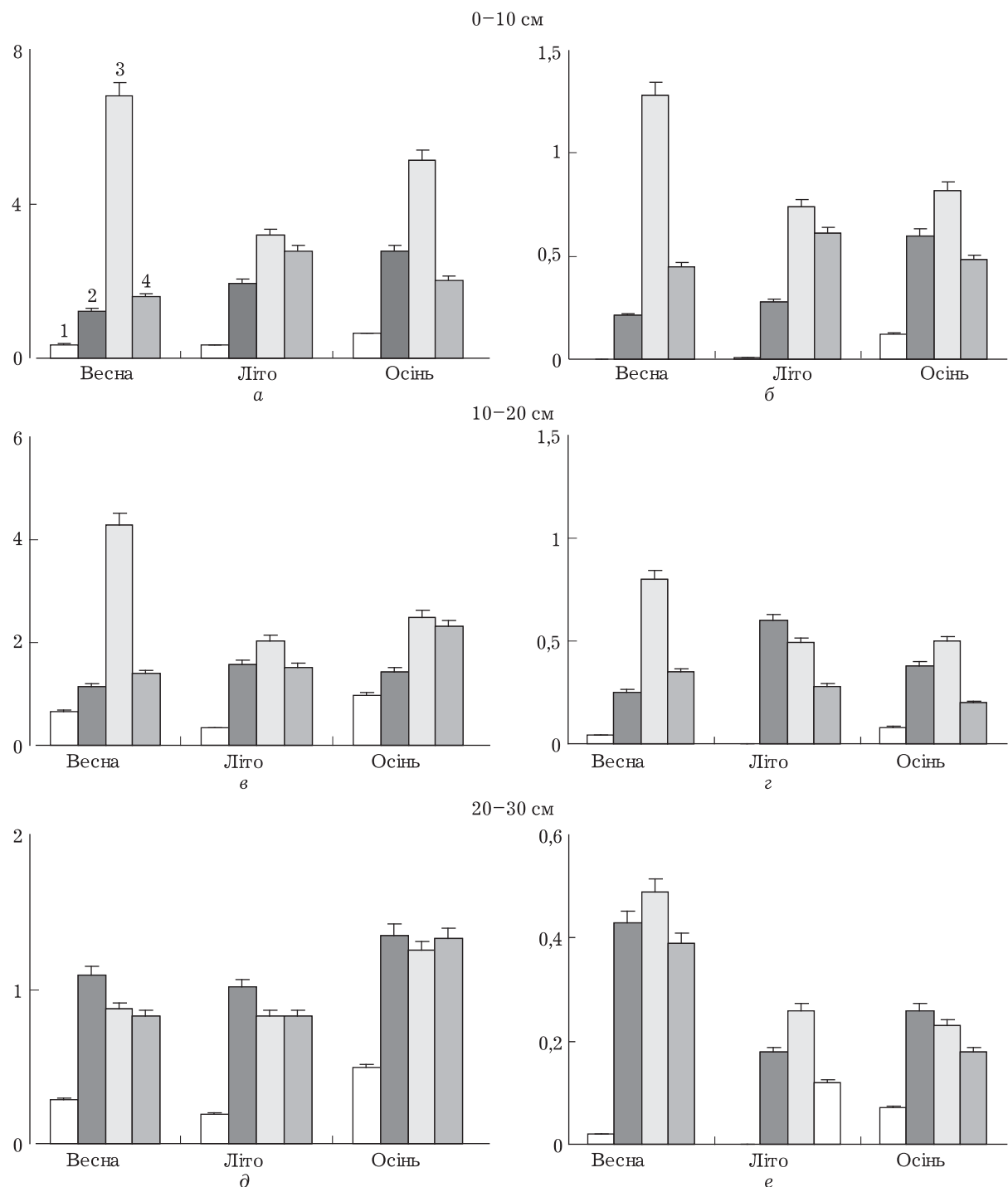
Проведене дослідження чисельності мікроорганізмів у технозомах відвалів Першотравневого кар'єру ПАТ ПівніГЗК свідчить, що впродовж року після відсіпки і покриття гірської породи лесами відбувається колонізація субстрату мікроорганізмами. Аналіз даних щодо сезонної динаміки загальної чисельності амілолітичних мікроорганізмів свідчить, що впродовж року їхня кількість у поверхневому шарі ґрунту зростає в 1,8 разу. Влітку в мікробоценозі з'являються стрептоміцети, а восени їхня частка вже становить 12 % від загальної кількості мікроорганізмів (рисунок).

Проведення фіторекультивациі відвалів позитивно впливає на створення стійких і функціонально активних мікробних ценозів у технозомах. Найчисленніший мікробоценоз формується під насадженнями *Robinia pseudoacacia*. Так, навесні в шарі технозему 0–10 см загальна чисельність амілолітичних мікроорганізмів становить 6,78 млн, а стрептоміцетів — 1,28 млн КУО/г ґрунту, загальна кількість мікроорганізмів у субстраті свіжовідсіпаного відвалу в 19,4 разу менша, ніж на попередній моніторинговій ділянці (див. рисунок), під трав'янистою рослинністю — в 5,6, а під насадженнями *P. pallasiana* — в 4,3 разу.

Аналіз кількості стрептоміцетів виявив, що в едафотобах відвалу під різнотрав'ям і *Pinus pallasiana* їхня чисельність зменшується відповідно в 6,1 і 2,8 разу порівняно з техноземом під *Robinia pseudoacacia*. В шарі відвалів 10–20 см спостерігається аналогічна тенденція зміни як загальної кількості мікроорганізмів, так і стрептоміцетів зокрема. В глибшому шарі (20–30 см) виявлено збільшення на 25 % загальної кількості амілолітичних мікроорганізмів в едафотопі під трав'янистою рослинністю порівняно з едафотопами під *R. pseudoacacia* і збільшення чисельності мікроорганізмів під *P. pallasiana* до рівня насаджень *R. pseudoacacia*. Чисельність стрептоміцетів у мікробоценозі техноземів під *R. pseudoacacia* є значно більшою, ніж на інших моніторингових ділянках.

Отримані дані дають підставу стверджувати, що влітку у верхніх шарах відвалу під насадженнями *Robinia pseudoacacia* загальна кількість амілолітичних мікроорганізмів є максимальною.

Аналогічну тенденцію виявлено при аналізі кількості стрептоміцетів (див. рисунок). У глибших шарах ґрунту (20–30 см) відзначене збільшення загальної кількості мікроорганізмів у технозомах відвалів під трав'янистою рослинністю в середньому на 40 % порівняно з рештою моніторингових ділянок. При дослідженні чисельності стреп-

Загальна кількість амілолітичних мікроорганізмів (а, в, д) та стрептоміцетів (б, г, е) (млн КУО/г ґрунту) в технозомах відвалів кар'єрів ПівнігЗК: 1 — плоска берма свіжовідсипаного відвалу; 2 — плоска берма відвалу під трав'янистою рослинністю; 3 — насадження *Robinia pseudoacacia* на першій бермі відвалу; 4 — насадження *Pinus pallasiانا* на першій бермі відвалу

томіцетів установлено, що влітку найбільша їхня кількість спостерігається в техноземі під насадженнями *Robinia pseudoacacia*, тоді як амілолітичних мікроорганізмів — під різнотрав'ям. На нашу думку, зазначена закономірність пояснюється тим, що техноземи під різнотрав'ям на глибині більш ніж 20 см мають на 14–29 % більшу польову вологість, ніж під насадженнями *R. pseudoacacia* та *Pinus pallasiana*.

Аналіз отриманих восени даних виявив максимальну загальну кількість мікроорганізмів у шарах відвалу під насадженнями *R. pseudoacacia* 0–10 та 10–20 см, а найменший їх вміст — у субстраті свіжовідсипаного відвалу. В шарі 10–20 см під насадженнями *Pinus pallasiana* зростає загальна кількість амілолітичних мікроорганізмів (до 2,32 млн КУО/г ґрунту), яка майже дорівнює чисельності мікроорганізмів під насадженнями *Robinia pseudoacacia*, а у нижньому шарі ґрунту — децю її перевищує (див. рисунок).

Підрахунок стрептоміцетів показав, що в шарах 0–10 і 10–20 см техноземів відвалів під *Robinia pseudoacacia* їхня чисельність є максимальною (0,84 і 0,51 млн КУО/г ґрунту відповідно), а під різнотрав'ям і *Pinus pallasiana* — менша в середньому в 1,4 і 2,1 разу відповідно. В глибшому шарі (20–30 см) едафотопу максимальну кількість стрептоміцетів (0,26 млн КУО/г ґрунту) зафіксовано під різнотрав'ям, а найменшу — в субстраті свіжовідсипаного відвалу.

У результаті проведених досліджень установлено, що в техноземі свіжовідсипаного відвалу навесні і влітку угруповання стрептоміцетів було моновидовим, оскільки з цього субстрату виділено лише один вид — *S. griseus* (табл. 1), тому індекс Бергера–Паркера дорівнював 1,0. Восени відбувалося збільшення видового різноманіття ценозу стрептоміцетів, доказом чого є збільшення майже в 4 рази величини індексу Бергера–Паркера (табл. 2). Домінуючим видом восени в шарах 0–10 і 20–30 см був *S. griseus*, частка якого в угрупованні

становила 34,6 і 21,4 % відповідно, а в шарі 10–20 см — *S. lactogriseus* (20 %) (див. табл. 1). Таким чином, у техноземах свіжовідсипаного відвалу формуються специфічні мікробні консорції піонерного типу, які здійснюють біохімічну трансформацію та деструкцію мінеральних і гумусоподібних органічних речовин техноземів, що сприяє збільшенню біогеохімічної активності екосистеми.

Дослідження едафотопів відвалу під різнотрав'ям виявило, що в структурі угруповання стрептоміцетів навесні в шарі 0–10 см домінують *S. dayalbaghensis* і *S. septisporus*, частка яких у ценозі становила 26,8%, тоді як у решти видів — не перевищувала 8,5 %. У нижчих шарах технозему відбувалася заміна домінуючих видів на *S. atratus* (24,8 %) і *S. griseus* (54,2 %), а в шарі 20–30 см — на *S. sporoherbeus* (25,1 %) і *S. sporostellatus* (29,1 %). Підтвердженням зростання видового різноманіття угруповання стрептоміцетів у ґрунті цієї моніторингової ділянки є збільшення на 35–70 % величини індексу Бергера–Паркера у весняний та літній період порівняно з іншими фіторекультивованими ділянками відвалів (див. табл. 2).

Аналіз змін у складі ценозу стрептоміцетів едафотопів відвалів під насадженнями *Robinia pseudoacacia* засвідчив зростання величини індексу Маргалефа в середньому в 1,6 разу порівняно з ділянкою під різнотравною рослинністю і в 1,8 разу — з ділянкою під *Pinus pallasiana*. Навесні в ценозі стрептоміцетів переважали *S. aerionidulus*, *S. griseus* і *S. subhalophilus*, частка яких становила 25 % у шарі 0–10 см, тоді як решти видів — не перевищував 9 %. З шару 10–20 см виділено лише 4 види, серед яких найпоширенішими були *S. sporostellatus* (40 %) і *S. septisporus* (46,6 %), а з шару 20–30 см — 5 видів, серед яких домінував *S. sporostellatus* (72 %). Влітку в усіх шарах технозему під насадженнями *R. pseudoacacia* домінуючим видом був *S. griseus*, частка якого становила від 30 до 50 %, а восени — *S. conganensis*, *S. griseus* і *S. subhalophilus* (див. табл. 1).

Таблиця 1. Участь видів в угрупованні стрептоміцетів на моніторингових ділянках, %

Вид	0–10 см			10–20 см			20–30 см		
	Весна	Літо	Осінь	Весна	Літо	Осінь	Весна	Літо	Осінь
<i>Свіжовідсипаний відвал</i>									
<i>S. aerionidulus</i>	—	—	14,3	—	—	15,0	—	—	7,1
<i>S. albocrustus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	10,7
<i>S. atratus</i>	—	—	—	—	—	7,5	—	—	—
<i>S. brasiliensis-1</i>	—	—	—	—	—	5,0	—	—	—
<i>S. canadensis</i>	—	—	—	—	—	2,5	—	—	3,6
<i>S. conganensis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	17,9
<i>S. dayalbaghensis</i>	—	—	8,2	—	—	12,5	—	—	—
<i>S. enduracidicus</i>	—	—	—	—	—	2,5	—	—	—
<i>S. fragmentosporus</i>	—	—	—	—	—	5,0	—	—	—
<i>S. globosus</i>	—	—	8,2	—	—	12,5	—	—	—
<i>S. grisinus</i>	—	100	34,6	100	—	12,5	100	—	21,4
<i>S. lactogriseus</i>	—	—	4,1	—	—	20,0	—	—	3,6
<i>S. spitsbergensis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	7,1
<i>S. sporostellatus</i>	—	—	16,3	—	—	—	—	—	17,9
<i>S. subhalophilus</i>	—	—	14,3	—	—	5,0	—	—	10,7
<i>Відвал з трав'янистою рослинністю</i>									
<i>S. aerionidulus</i>	—	3,6	4,1	—	3,2	8,1	—	2,8	4,2
<i>S. albocrustus</i>	—	15,3	28,6	—	16,7	13,8	—	38,0	17,7
<i>S. atratus</i>	3,7	—	—	24,8	—	10,6	—	—	—
<i>S. canadensis</i>	8,5	—	—	12,4	—	—	8,4	—	—
<i>S. conganensis</i>	—	7,2	5,5	—	13,2	—	—	25,4	—
<i>S. dayalbaghensis</i>	26,8	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>S. enduracidicus</i>	—	5,9	12,9	—	2,6	14,4	—	—	28,1
<i>S. fragmentosporus</i>	3,7	7,2	—	—	3,2	—	16,8	—	—
<i>S. globosus</i>	—	—	11,5	—	—	—	—	—	—
<i>S. grisinus</i>	8,5	27,9	1,8	54,2	19,2	—	8,4	15,5	7,3
<i>S. hofunensis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	5,2
<i>S. lactogriseus</i>	3,7	—	—	—	—	—	6,1	—	—
<i>S. luteolucescens</i>	3,7	—	13,8	—	—	—	6,1	—	—
<i>S. nigriaromaticus</i>	—	—	—	—	—	8,1	—	—	10,4
<i>S. ravulus</i>	—	—	13,8	—	—	6,3	—	—	3,1
<i>S. septisporus</i>	26,8	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>S. sporoherbeus</i>	6,1	—	—	—	—	—	25,1	—	—
<i>S. sporostellatus</i>	8,5	19,8	7,8	8,6	24,4	30,6	29,1	—	24,0
<i>S. subhalophilus</i>	—	—	—	—	17,5	6,9	—	18,3	—
<i>S. violobrunneus</i>	—	13,1	—	—	—	—	—	—	—
<i>Відвал з насадженнями Robinia pseudoacacia</i>									
<i>S. aerionidulus</i>	25,0	6,7	3,2	—	5,0	4,8	—	—	—
<i>S. albocrustus</i>	—	—	9,7	—	—	—	—	—	—
<i>S. atratus</i>	—	—	—	—	5,0	—	—	—	—
<i>S. brasiliensis-1</i>	—	—	—	—	—	4,8	—	—	11,1
<i>S. conganensis</i>	—	—	19,4	—	—	19,0	—	—	22,2
<i>S. curacoi</i>	—	—	—	—	—	14,3	—	—	11,1
<i>S. dayalbaghensis</i>	—	—	—	—	—	—	—	16,7	—
<i>S. ederensis</i>	—	10,0	3,2	—	5,0	—	11,1	8,3	—
<i>S. enduracidicus</i>	2,3	10,0	—	6,7	—	14,3	5,6	—	11,1

Закінчення табл. 1.

Вид	0–10 см			10–20 см			20–30 см		
	Весна	Літо	Осінь	Весна	Літо	Осінь	Весна	Літо	Осінь
<i>S. fragmentosporus</i>	9,1	6,7	—	—	—	—	—	—	—
<i>S. globosus</i>	—	3,2	—	—	5,0	—	—	—	—
<i>S. grisinus</i>	25,0	26,7	3,2	6,7	30,0	19,0	—	50,0	22,2
<i>S. lactogriseus</i>	6,8	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>S. luteolucescens</i>	—	—	3,2	—	—	—	—	—	—
<i>S. nigriaromaticus</i>	—	—	12,9	—	—	14,3	—	—	11,1
<i>S. septisporus</i>	—	20,0	—	40,0	15,0	—	5,6	—	—
<i>S. spitsbergensis</i>	—	—	3,2	—	—	—	—	—	—
<i>S. sporoherbeus</i>	6,8	—	—	—	—	—	5,6	—	—
<i>S. sporostellatus</i>	—	6,7	19,4	46,6	25,0	9,5	72,1	25,0	11,1
<i>S. subhalophilus</i>	25,0	—	22,6	—	10,0	—	—	—	—
<i>S. violaceomaculatus</i>	—	10,0	—	—	—	—	—	—	—
<i>Відвал з насадженнями Pinus pallasiana</i>									
<i>S. aerionidulus</i>	—	8,4	8,5	—	1,7	19,7	—	—	18,8
<i>S. albocrustosus</i>	—	—	—	—	34,2	—	—	27,7	—
<i>S. alboflaveolus</i>	—	—	3,5	—	—	—	—	—	—
<i>S. atratus</i>	—	—	—	—	9,2	—	—	—	—
<i>S. brasiliensis-1</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	7,8
<i>S. caelestis</i>	—	—	12,5	—	—	—	—	—	—
<i>S. canadensis</i>	20,0	—	—	6,7	—	—	4,3	—	—
<i>S. conganensis</i>	—	10,0	14,5	—	—	—	—	8,5	4,7
<i>S. curacoi</i>	—	—	—	—	—	—	—	17,0	—
<i>S. dayalbaghensis</i>	—	12,0	—	—	9,2	27,6	—	14,9	15,6
<i>S. ederensis</i>	—	—	—	—	8,3	—	—	—	—
<i>S. enduracidicus</i>	—	—	6,5	—	—	14,5	—	—	37,5
<i>S. fragmentosporus</i>	—	—	—	5,2	—	—	14,5	—	—
<i>S. globosus</i>	—	—	19,0	—	—	9,2	—	—	10,9
<i>S. grisinus</i>	28,4	10,0	12,5	20,9	3,3	—	36,2	6,4	—
<i>S. nidulosus</i>	—	7,1	—	—	—	—	—	—	—
<i>S. nigriaromaticus</i>	—	26,7	—	—	18,3	—	—	14,9	—
<i>S. salmonicolor</i>	—	—	4,5	—	—	—	—	—	—
<i>S. septisporus</i>	21,1	15,8	—	6,7	5,8	—	5,8	2,1	—
<i>S. sporoherbeus</i>	—	—	6,5	—	—	—	—	—	—
<i>S. spororutilis</i>	5,3	—	—	4,5	—	—	2,9	—	—
<i>S. sporostellatus</i>	25,2	10,0	7,5	56,0	10,0	—	36,2	8,5	—
<i>S. subhalophilus</i>	—	—	—	—	—	14,5	—	—	3,1
<i>S. violaceomaculatus</i>	—	—	4,5	—	—	14,5	—	—	—

Дослідження едафотопів відвалу під насадженнями *Pinus pallasiana* показали збіднення структури угруповання стрептоміцетів навесні, підтвердженням чого є дуже низькі значення індексів Маргалефа та Бергера–Паркера (див. табл. 2). Так, установлено, що в шарі 0–10 см *S. grisinus* є

домінантом (частка в ценозі — 28,4 %), а в усіх інших шарах технозему — *S. sporostellatus* (від 25 до 56 %). Влітку в шарі технозему 0–10 см домінує *S. nigriaromaticus*, а в глибших шарах — *S. albocrustosus* (від 28 до 34 %). Збільшення видового різноманіття угруповання зумовило зростання величини індек-

Таблиця 2. Індекси екологічного різноманіття угруповань стрептоміцетів моніторингових ділянок

Моніторингова ділянка	Dmg			1/d		
	Весна	Літо	Осінь	Весна	Літо	Осінь
1	0	0	2,9	1,0	1,0	3,9
2	1,5	1,3	1,9	4,6	5,1	4,7
3	2,0	2,7	2,9	3,4	3,1	5,1
4	0,8	1,8	2,2	2,7	4,4	7,1

Примітка: Dmg — індекс Маргалефа; 1/d — індекс Бергера — Паркера.

су Бергера—Паркера. Восени в едафотопі відвалу під насадженнями *Pinus pallasiana* домінують *S. dayalbaghensis* (27,6 %) і *S. enduracidicus* (37,5 %).

Таким чином, встановлено, що в техноземах під насадженнями *Robinia pseudoacacia* формуються кращі умови для функціонування мікробоценозу, свідченням чого є найбільша кількість амілолітичних мікроорганізмів. Своєю чергою активне функціонування мікробоценозу в едафотопах під *R. pseudoacacia* інтенсифікує процеси біологічної мобілізації поживних речовин підстилки і ґрунту у доступні для засвоєння рослинами форми. За збільшенням кількості мікроорганізмів досліджені моніторингові ділянки можна розташувати таким чином: свіжовідсипаний відвал < насадження *Pinus pallasiana* ≤ різнотравна рослинність < насадження *Robinia pseudoacacia*. Під насадженнями *R. pseudoacacia* в едафотопах відвалу видове багатство угруповання стрептоміцетів збільшується майже в 2,5 разу, а значення індексу Бергера—Паркера зростає на 35–70 % навесні і влітку під трав'янистою рослинністю порівняно з іншими фіторекультивованими ділянками відвалів.

1. Валагурова Е.В., Козырицкая В.Е., Иутинская Г.А. Актиномицеты рода *Streptomyces*, описа-

ние видов и компьютерная программа их идентификации. — К.: Наук. думка, 2003. — 618 с.

2. Евдокимова Г.А., Мозгова Н.П. Микроорганизмы тундровых и лесных подзолов Кольского Севера. — Апатиты: Изд-во КНЦ РАН, 2001. — 184 с.

3. Звягинцев Д.Г., Зенова Г.М. Экология актиномицетов. — М.: ГЕОС, 2001. — 256 с.

4. Етеревская Л.В., Момот А.Ф., Лехциер Л.В. Научные основы и прикладные аспекты восстановления почвенного покрова в техногенных ландшафтах Украины // История і сучасність ґрунтознавства і агрохімії в Україні. — Харків, 2006. — С.112–129.

5. Іутинська Г.О. Ґрунтова мікробіологія: Підручник. — К.: Арістей, 2006. — 282 с.

6. Колесников С.И., Казеев К.Ш., Вальков В.Ф. Экологические последствия загрязнения почв тяжелыми металлами. — Ростов н/Д: Изд-во СКНЦ ВШ, 2000. — 232 с.

7. Методы почвенной микробиологии и биохимии / Под ред. Д.Г. Звягинцева. — М.: Изд-во МГУ, 1980. — 213 с.

8. Миркин Б.М., Хазиахметов Р.М. Устойчивое развитие — продовольственная безопасность — агроэкология // Экология. — 2000. — № 3. — С. 180–184.

9. Мэгарран Э. Экологическое разнообразие и его измерение. — М.: Мир, 1992. — 181 с.

10. Определитель актиномицетов. Роды *Streptomyces*, *Streptoverticillum*, *Chainia* / Г.Ф. Гаузе, Т.П. Преображенская, М.А. Свешникова и др. — М.: Наука, 1983. — 248 с.

11. Розанов Б.Г., Розанов А.Б. Основные тенденции изменения почвенного покрова земли под воздействием человека // Почвенно-экологический мониторинг и охрана почв. — М.: Изд-во МГУ, 1994. — С. 105–126.

12. Руководство к практическим занятиям по микробиологии / Под ред. Н.С. Егорова. — М.: Изд-во МГУ, 1995. — 224 с.

13. Сметана М.Г. Методика оцінки екологічного стану регіону з високим промисловим навантаженням // Екологія і освіта: II міжнар. наук.-практ. конф. (24–26 жовт. 1996 р.). — Черкаси: Б.в., 1996. — С. 126–130.

14. Травлев А.П., Чернышенко С.В. Техногенная биогеоценология как теоретическая база для рекультивации нарушенных почв в Украине // Сучасний стан ґрунтового покриву України та шляхи забезпечення його сталого розвитку на початку XXI сторіччя: міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 квіт. 2006 р.): Тез. доп. — Харків: Б.в., 2006. — С. 156–157.

15. Узбек І.Х. Еколого-біологічна оцінка едафотопів техногенних ландшафтів степової зони України: Автореф. дис. ... д-ра біол. наук: спец. 03.00.16 «Екологія». — Дніпропетровськ, 2001. — 36 с.

16. Узбек И.Х. Развитие корневых систем та значення видів *Medicago* L., *Onobrychis* Adans (Fabaceae) для техногенних ландшафтів // Укр. ботан. журн. — 1995. — 52, № 5. — С. 610–615.

17. Узбек И.Х., Шеманев В.И. Микробоценозы эдафотопов техногенных ландшафтов степной зоны Украины // Грунтознавство. — 2006. — 7, № 1-2. — С. 128–132.

18. Marska B., Gdula B., Malinowska K. Wplyw biohumusu na mikroflorę wierzchniej warstwy hatdy fosfogipsu // Folia Univ. agr. Stetin. Agr. — 1999. — 78. — S. 161–165.

19. Zheke Z., Zhihui G. Influence of *Populus* and *Metasequoia* debris on soils microorganisms biomass // Sci. silv. sin. — 2003. — 39, N 2. — P. 153–157.

Рекомендувала до друку Н.Е. Елланська

О.В. Сищикова

Криворожский ботанический сад НАН Украины, Украина, г. Кривой Рог

ВЛИЯНИЕ ФИТОРЕКУЛЬТИВАЦИИ ЖЕЛЕЗОРУДНЫХ ОТВАЛОВ НА СЕЗОННЫЕ ФЛУКТУАЦИИ КОЛИЧЕСТВЕННОГО И СТРУКТУРНОГО СОСТАВА СООБЩЕСТВА СТРЕПТОМИЦЕТОВ

Приведены результаты исследований влияния фиторекультивации железорудных отвалов с использованием древесных растений (*Robinia pseudoacacia* L., *Pinus pallasiana* D. Don.) и травянистой растительности на количественный и структурный состав сообщества стрептомицетов. Показано, что по численному составу амилитических микроор-

ганизмов и, в частности, стрептомицетов наивысшие показатели имеет эдафотоп отвала с насаждениями *Robinia pseudoacacia*, что подтверждается увеличением почти в 2,5 раза видового богатства сообщества стрептомицетов по сравнению с другими участками.

Ключевые слова: технозем, фиторекультивация, стрептомицеты, биоразнообразие.

O.V. Syshchukova

Kryvyi Rih Botanical Garden, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kryvyi Rih

INFLUENCE OF IRON-ORE DUMPS PHYTORECUITIVATION ON SEASONAL FLUCTUATIONS OF QUANTITATIVE AND STRUCTURAL COMPOSITION OF STREPTOMYCETES ASSOCIATIONS

Are resulted the results of researches of phytorecultivation influence with the use of arboreal plants: *Robinia pseudoacacia* L., *Pinus pallasiana* D. Don. and grassy vegetation of iron-ore dumps on quantitative and structural composition of streptomycetes association. It is set that on numerical composition of amylolytic microorganisms and, in particular, streptomycetes the best indexes selected iron-ore dump with planting of *Robinia pseudoacacia*, that is confirmed by increase almost in 2.5 times of biodiversity of streptomycetes association on this area by comparison to other areas.

Key words: technozem, phytorecultivation, streptomycetes, biodiversity.